

УДК 336.225.6

Черниченко Т.В.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Мукачівського державного університету***Малець С.С.***аспірант кафедри фінансів
Мукачівського державного університету*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Статтю присвячено дослідженню механізму податкового регулювання інноваційних процесів в умовах ринкової економіки. Проаналізовано методи та підходи до податкового регулювання інноваційної сфери в економічно розвинених країнах. Обґрунтовано доцільність застосування податкових пільг як чинника прискорення інноваційних процесів в Україні, що дасть змогу посилити конкурентоздатність країни та зміцнить її позиції в соціальній, інноваційній, інвестиційній та економічній сферах.

Ключові слова: інноваційні процеси, податкове регулювання, податкові пільги, стимулювання інноваційної діяльності.

Черниченко Т.В., Малець С.С. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ НАЛОГОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Статья посвящена исследованию механизма налогового регулирования инновационных процессов в условиях рыночной экономики. Проанализированы методы и подходы к налоговому регулированию инновационной сферы в экономически развитых странах. Обоснована целесообразность применения налоговых льгот как фактора ускорения инновационных процессов в Украине, что позволит усилить конкурентоспособность страны и укрепит ее позиции в социальной, инновационной, инвестиционной и экономической сферах.

Ключевые слова: инновационные процессы, налоговое регулирование, налоговые льготы, стимулирование инновационной деятельности.

Chernychko T.V., Malets S.S. FOREIGN EXPERIENCE OF TAX REGULATION OF INNOVATION PROCESSES

The article investigates the mechanism of tax regulation of innovation processes in the market economy. The methods and approaches of tax regulation of innovation sector in developed countries have been analyzed. Expediency of tax credits as a factor in the acceleration of innovation processes in Ukraine, which will strengthen the country's competitiveness and strengthen its position in the social, innovation, investment and economic spheres has been justified.

Keywords: innovation processes, tax regulation, tax credits, stimulating innovation.

Постановка проблеми. У світовій практиці існує багато інструментів, за допомогою яких держава спроможна стимулювати інвестиційні процеси, забезпечувати розвиток малих та середніх інноваційних підприємств, активізувати впровадження сучасних технологій у виробництво. Проте найбільш дієвими є інструменти, які у своїй сукупності формують механізм податкового регулювання.

Податкове регулювання є однією з найбільш універсальних форм державного стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку. Ефективне використання механізму податкового регулювання створює можливості для активного впливу держави на обсяги та якість суспільного відтворення, структуру виробництва та напрями розподілу національного продукту, забезпечує оптимізацію структури економіки країни шляхом прискореного накопичення капіталу в перспективних галузях та регіонах країни.

Аналіз та оцінка досвіду механізму податкового регулювання інноваційних процесів у зарубіжних країнах є однією з основних передумов побудови ефективної моделі економічного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інноваційна модель економічного розвитку на сьогоднішній день залишається актуальною, свідченням чого виступає широке охоплення даної проблеми в наукових дослідженнях представників країн Західної Європи. Особливості інноваційних процесів та їх вплив на розвиток економіки висвітлюють у своїх працях такі науковці, як К. Альтомонте, Дж. Даннінг, Р. Мірдала, Г. Хансон, Д. Холланд та ін. Домінуюча теза їх досліджень: удосконалення державного регуляторного впливу на інноваційні процеси – це посилення ролі держави у формуванні інноваційної моделі розвитку країни для подолання

конкуренції на міжнародному ринку, зменшення технологічного відставання та забезпечення виробництва якісної продукції.

Проблемам розробки інноваційної моделі розвитку та оптимізації механізму податкового регулювання присвячені праці і вітчизняних науковців, таких як: О. Амоша [1], Ю. Бажал, О. Василик, А. Гальчинський, О. Жилінська, В. Кривоус [2], М. Крупка [3], О. Лапко, Н. Редіна, Н. Савіна, Д. Серебрянський, І. Сердюк, М. Туган-Барановський та ін.

Висвітлення напрямів та інструментів податкового стимулювання інноваційних процесів здійснено у працях таких вітчизняних та закордонних науковців, як І. Андел, В. Бодров, В. Геєць, Ю. Іванов, Б. Кваснюк, М. Крупка, М. Мескон, А. Никифоров, А. Соколовська, Ф. Хедоурі та ін.

Мета статті полягає у виявленні прогресивного досвіду податкового регулювання інноваційних процесів у розвинених країнах, обґрунтуванні впливу податкового регулювання інноваційних процесів на економічний розвиток країни та розробці рекомендацій щодо покращання податкового механізму регулювання інноваційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основною метою інноваційної моделі розвитку економіки країни є підвищення конкурентоспроможності національної економіки за рахунок широкомасштабного впровадження в економічну діяльність досягнень науки і технології та сучасних підходів до організації господарської діяльності.

На сьогоднішній день можна виділити сім країн – лідерів у запровадженні інноваційної моделі розвитку, це: США, Японія, Фінляндія, Швеція, Великобританія, Німеччина та Південна Корея. Ці країни контролюють практично 80% ринку наукомісткої

продукції і займають перші позиції в рейтингу конкурентоспроможності. Якщо в розвинених країнах світу 70–85% ВВП формується за рахунок підприємств, які відносяться до категорії високотехнологічних виробництв, то в Україні ця частка становить менше 6%. При виробництві 0,49% світового ВВП частка наукоємної продукції України на світовому ринку становить 0,05–0,1% (табл. 1).

Таблиця 1
Основні показники ринку високотехнологічної продукції по країнах, % [4]

Країна	Частка світового ринку високотехнологічної продукції	Частка ВВП країни у світовому виробництві
США	35,9	21,4
Японія	29,2	6,6
Німеччина	9,4	4,3
Великобританія	8,5	3,3
Франція	4,7	3,2
Китай	6,0	10,8
Росія	0,5	3,2
Україна	0,05-0,1	0,5

Важливою інформацією для аналізу розвитку інноваційних процесів в Україні є кількісні показники підприємств, які впроваджували інновації у своїй діяльності. У табл. 2 укавана питома вага підприємств, які займалися інноваціями, та загальна сума їх витрат на здійснення цього виду діяльності.

Таблиця 2
Показники інноваційної активності підприємств України [5]

Роки	Питома вага підприємств, які займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн. грн.
2000	18,0	1760,1
2001	16,5	1979,4
2002	18,0	3018,3
2003	15,1	3059,8
2004	13,7	4534,6
2005	11,9	5157,6
2006	11,2	6160,0
2007	14,2	10821,0
2008	13,0	11994,2
2009	12,8	7949,9
2010	13,8	8045,5
2011	16,2	14333,9
2012	17,4	11480,6
2013	16,8	9562,6
2014	16,1	7695,9

Частка інноваційно активних підприємств протягом аналізованого періоду знаходиться в межах 11–18% і є нестабільною. За період 2010–2014 рр. найбільшою їх частка була в 2012 р. із подальшою тенденцією до зменшення. Основними причинами стало погіршення фінансового стану переважної більшості українських підприємств і, відповідно, зменшення обсягу фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність.

Найбільший обсяг загальної суми інноваційних витрат протягом аналізованого періоду становив 14 333,9 млн. грн. (у 2011 р.), із подальшим зменшенням практично у два рази (7 695,9 млн. грн. у 2014 р.).

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності держава може забезпечувати шляхом застосування адміністративних (прямих) методів підтримки (пряме фінансування інноваційних процесів із бюджету; система державного замовлення; надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, які здійснюють наукові розробки; безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств) або економічних (непрямих) методів (застосування системи податкових та кредитних стимулів, податкових пільг, податкових канікул; страхування інноваційних ризиків; створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності; розвиток науки та системи вищої освіти).

В останні роки, зважаючи на обмеженість державних фінансових ресурсів, перевага надається економічним методам стимулювання інноваційних процесів, зокрема через розширення податкових стимулів в інноваційній сфері (табл. 3).

У структурі фінансування інноваційної діяльності в Україні частка державного бюджетного фінансування є незначною (1–4% від загального обсягу). Це відображає, з одного боку, недостатній обсяг державних фінансових ресурсів, з іншого – надання переваги іншим методам регуляторного впливу.

Заслугує на увагу аналіз частки фінансування інноваційної діяльності з боку іноземних інвесторів: протягом аналізованого періоду найбільшою частка цього джерела фінансування була у 2010 р. – 29,97%, а в окремі періоди (2008 р. та 2011 р.) вона є менше 1%. Динаміка фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів у значному ступені пов'язана з економічною та політичною ситуацією в країні.

Таблиця 3
Джерела фінансування інноваційної діяльності в Україні [5]

Роки	Загальна сума витрат, млн. грн.	У тому числі за рахунок коштів, %			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	79,64	0,44	7,57	12,35
2001	1971,4	83,90	2,83	2,97	10,30
2002	3013,8	71,06	1,51	8,76	18,67
2003	3059,8	70,21	3,04	4,25	22,50
2004	4534,6	77,22	1,40	2,50	18,90
2005	5751,6	84,60	3,70	2,66	9,04
2006	6160,0	84,63	1,86	2,86	10,65
2007	10821,0	73,65	1,34	2,97	22,04
2008	11994,2	60,56	2,81	0,96	35,67
2009	7949,9	65,02	1,60	19,03	14,35
2010	8045,5	59,36	1,08	29,97	9,59
2011	14333,9	52,92	1,04	0,40	45,64
2012	11480,6	63,90	1,95	8,67	25,48
2013	9562,6	72,92	2,60	13,11	11,71
2014	7695,9	84,98	4,48	1,80	8,74

До інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності зарубіжних країн відносять: зниження ставки податку; податкову знижку; звільнення від оподаткування прибутку, що реінвестується; податкові угоди з іншими країнами; надання дослідницьких та інвестиційних податкових кредитів; відстрочка сплати податку на прибуток; подат-

кові канікули протягом кількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проєктів; виведення з-під оподаткування окремих об'єктів; спеціальні податкові режими, що передбачають спрощене оподаткування. Також особлива увага приділяється зарахуванню частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з наступним пільговим оподаткуванням у випадку використання на інноваційні цілі та прискорена амортизація при технічному переозброєнні та на обладнання, яке використовується під час наукових досліджень.

Окрім цього, важливими важелями в регулюванні інноваційної політики є звільнення від сплати імпортного ПДВ, пільги за єдиним соціальним внеском, звільнення від сплати окремих податків для венчурних фірм, податкове стимулювання діяльності нових інноваційних підприємств, малого та середнього бізнесу та зниження ставок податку для експортоорієнтованих підприємств тощо. Залежно від різних інституційних особливостей різними країнами використовується безліч комбінацій із можливих перелічених заходів податкового регулювання. Так, у Німеччині малим і середнім фірмам для придбання майна з метою досягнення економії витрат енергії державою надається субсидія до 7,5% вартості придбаного майна.

Однією з найпоширеніших форм стимулювання інноваційної діяльності в зарубіжних країнах є надання податкових пільг, державних субсидій і дотацій, що стимулюють підприємства до розвитку інноваційної діяльності. У країнах Західної Європи використовуються такі податкові пільги, як екстра-концесії та податковий кредит. За рахунок екстра-концесії фірми можуть фінансувати із своєї податкової бази понад 100% своїх інноваційних витрат. Податковий кредит дає змогу фінансувати лише певний відсоток своїх інновацій.

У практиці розвинених країн використовуються два види податкових пільг: податкові кредити, що знижують податок на прибуток, і податкові списання, що зменшують базу для обчислення податку.

Податкові пільги на капітальні вкладення найчастіше надаються у вигляді інвестиційного податкового кредиту. Як правило, ця пільга надається компаніям, що направляють інвестиції на впровадження нової техніки, устаткування, технологій тощо. Ця знижка віднімається із суми нарахованого податку на прибуток компанії (на відміну від звичайних знижок, що віднімаються із суми податків).

Інвестиційна податкова знижка надається лише після введення нової техніки в експлуатацію. Право на одержання податкової знижки настає для компанії автоматично: його не треба доводити й обґрунтовувати, тому що воно закріплено законодавством. Розміри знижки встановлюються у відсотках від вартості впровадженої техніки і становить: 5,3% – в Японії (для електронної техніки й устаткування), 50% – у Великобританії (для першого року експлуатації нової техніки, технології, матеріалів), 10–15% – у Канаді (залежно від освоєння території місця розташування компанії) і 100% – в Ірландії. Тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток або часткове його зниження («податкові канікули») діє у Франції й поширюється на новоутворені малі й середні фірми зі зниженням на перші п'ять років їх діяльності на 50% прибуткового податку, який ними сплачується [8, с. 69].

Величина податкових пільг, які надаються в промислово розвинутих країнах, є суттєвою для суб'єктів інноваційної діяльності, що за умови контролю з боку фіскальних органів над формуванням валових

витрат підприємств робить розвиток інноваційної діяльності економічно вигідним [9, с. 37].

Суттєвим важелем у податковому регулюванні інноваційного розвитку країн ЄС є податкове стимулювання у сфері дослідних робіт (ДР). Частіше пільги на дослідницькі роботи надаються у вигляді об'ємних або прірієтних знижок із витратів компанії на ці цілі.

Максимальна знижка надається у Франції і становить 50%, але не перевищує 5 млн. франків на рік. Деякі країни запровадили обмеження на ці знижки. Наприклад, у США податкова знижка на прірієт ДР застосовується лише для тих витратів, які спрямовані на створення нової продукції або розробку нових технологічних процесів. Ці знижки не поширюються на витратки, пов'язані зі зміною типу або виду продукції, розробкою модифікацій тощо. У США відсоток максимальної знижки становить лише 20%. Трохи краща ситуація в Канаді, де розмір пільг збільшується до 30% для важкодоступних і економічно нерозвинених районів. Канада є однією з перших країн, яка почала впроваджувати податкове стимулювання дослідницьких робіт ще в 80-х роках минулого століття за допомогою державної програми податкового стимулювання «Наукові дослідження та експериментальний розвиток» (The Scientific Research and Experimental Development). Дана програма має широке спрямування з чітким нахилом до малих та середніх підприємств. Адміністрування здійснює Канадська податкова агенція.

У Франції податкове стимулювання дослідницьких робіт здійснюється в межах програми «Дослідницький податковий кредит» (Creditt'import recherche). Дія цієї програми поширюється на всі підприємства незалежно від розміру та галузі, що займались ДР. За останніми дослідженнями визнано, що механізм податкового дослідницького кредиту Франції є найефективнішим в Європі податковим інструментом стимулювання ДР [10].

Висновки. В Україні необхідно вдосконалити механізм податкового регулювання інноваційними процесами. Податкові інструменти щодо регулювання інноваційної діяльності повинні носити комплексний характер і враховувати особливості науково-правової бази та інших інституцій податкової системи України. Необхідно чітко визначити пріоритетні напрями розвитку інновацій, а саме науково-дослідну роботу та стимулювати її. Потрібно перейняти зарубіжний досвід використання податкових пільг, які забезпечують розвиток конкуренції, та створити вдосконалену модель єдиного Державного реєстру для надання пільг із податку на прибуток і ПДВ. Це дасть змогу посилити конкурентоздатність країни та зміцнить її позиції в соціальній, інноваційній, інвестиційній та економічній сферах.

Перспективами подальших досліджень стане поглиблене дослідження впливу податкових пільг на обсяги та структуру інноваційної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Амоша О.І. Аналіз причин низької інноваційної активності високотехнологічних підприємств України / О.І. Амоша, Л.М. Саломатіна, С.Л. Передерій // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 165–179.
2. Кривоус В. Державна підтримка інновацій у постіндустріальних країнах / В. Кривоус // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – Вип. 2. – С. 170–177.
3. Крупка М.І. Аналіз формування й використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в Україні / М.І. Крупка, Н.Б. Демчишак // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 26–37.

4. Ходжаян А.О. Позиціонування України в глобальній економіці / А.О. Ходжаян // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2009. – № 2 – С. 66–72 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/32352>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
6. OECD Oslo Manual [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/35/61/2367580.pdf>.
7. Зянько В.В. Податки як засіб активізації інноваційного підприємства / В.В. Зянько // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2008. – № 2 (41). – С.107–112.
8. Белов В.Н. Полезные примеры для инновационной политики / В.Н. Белов // Аналитический вестник. – 2001. – № 15 (146). – С. 67–79.
9. Нікіфоров А.Є. Податкове стимулювання інноваційної діяльності / А.Є. Нікіфоров // Фінанси України. – 2009. – № 5 (162). – С. 32–37.
10. Lenquete CIR 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr>.